

Original Research Article

Comparative Analysis of the Law on Criminal Mediation With The Mediation Process of Monks

วิเคราะห์เปรียบเทียบกฎหมายการไกล่เกลี่ยคดีอาญา กับกระบวนการไกล่เกลี่ย

ของพระภิกษุสงฆ์

Phra Sane Patipano^{1*}

พระเสน่ห์ ปฎิภาณ^{1*}

ARTICLE INFO

Name of Author &
Corresponding Author: *

1. Phra Sane Patipano*

พระเสน่ห์ ปฎิภาณ

Mahachulalongkornrajavidyalaya
University, Thailand.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Email: Jampathong_589@hotmail.com

คำสำคัญ :

การไกล่เกลี่ย, นิคหกรรม, พระภิกษุสงฆ์

Keywords:

Mediation, Nikahakama, Monks

Article history:

Received: 09/05/2026

Revised: 20/06/2026

Accepted: 01/07/2026

Available online: 14/07/2026

How to Cite:

Patipano, P. (2026). Comparative Analysis of the Law on Criminal Mediation With The Mediation Process of Monks. *Journal Dhamma for Life*, 32(4), 248-263.

ABSTRACT

This research article aims to 1. To study the concepts, theories, and laws related to criminal mediation and the mediation process of monks. 2. To study the laws related to mediation in criminal cases and the mediation process of monks. 3. To study, analyze, and compare the mediation of criminal cases with the mediation process of monks. 4. To find ways to improve and develop laws related to criminal mediation and the mediation process of monks to be appropriate according to legal concepts, theories, and practices. This study adopted a qualitative research approach. Data were collected through documentary research, including statutes, regulations, ecclesiastical laws, Buddhist disciplinary rules (Vinaya), academic literature, previous studies, and relevant judicial decisions. In addition, in-depth interviews were conducted with key informants comprising legal scholars, Buddhist scholars, monks responsible for ecclesiastical dispute resolution, and experts in mediation. A semi-structured interview protocol was employed as the research instrument, and the collected data were analyzed using content analysis.

The research results showed that: 1. Problems in the mediation process of the monastic community: Currently, there is a lack of clear standards and procedures for resolving disputes. There is a lack of personnel with specialized expertise, as well as a lack of a legal mechanism that is mandatory to accept concrete mediation results. 2. Principles and Theories of Integrated Mediation: Mediation is a voluntary, alternative justice process. It maintains relationships by transitioning from Competitive Theory to

ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย
Thai Journal Citation Index Centre

Problem-Solving Theory and Conflict Theory to manage conflicts and bring about positive changes. 3. In terms of the potential of mediators: The monks who are in charge of resolving monastic offenses should be encouraged to be proficient in both civil law and the Vinaya (Book of Discipline), based on the principles of Adhikaraṇasamatha as the foundation, applied with mediation skills to be in line with the current social context. 4. Preparation of standards and supporting structures: A standard operating procedure (SOP) with clear procedures should be prepared, and a committee of qualified mediators should be appointed. 5. The proactive role of support agencies: The National Office of Buddhism should be the core of promoting knowledge, develop a mediator training course, and coordinate integration with judicial authorities to maximize the effectiveness of dispute resolution and mediation in the clergy.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและกฎหมายที่เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยคดีอาญาและกระบวนการไกล่เกลี่ยของพระภิกษุสงฆ์ 2. เพื่อศึกษากฎหมายที่เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยในคดีอาญาและกระบวนการไกล่เกลี่ยของพระภิกษุสงฆ์ 3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบการไกล่เกลี่ยคดีอาญากับกระบวนการไกล่เกลี่ยของพระภิกษุสงฆ์ 4. เพื่อหาแนวทางปรับปรุงพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยคดีอาญาและกระบวนการไกล่เกลี่ยของพระภิกษุสงฆ์ ให้เหมาะสมตามแนวคิดทฤษฎี และแนวปฏิบัติทางกฎหมาย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กฎหมายพระราชบัญญัติ กฎมหาเถรสมาคม พระธรรมวินัย ตำราวิชาการ งานวิจัย และคำพิพากษาที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งประกอบด้วยนักกฎหมาย นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา พระภิกษุผู้ปฏิบัติหน้าที่ระงับอธิกรณ์ และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการไกล่เกลี่ย โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการวิจัย และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพปัญหาในกระบวนการไกล่เกลี่ยของคณะสงฆ์ ปัจจุบันขาดมาตรฐานและขั้นตอนที่ชัดเจนในการระงับข้อพิพาท ขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน รวมถึงขาดกลไกเชิงกฎหมายที่มีสภาพบังคับในการยอมรับผลการไกล่เกลี่ยที่เป็นรูปธรรม 2. หลักการและทฤษฎีการไกล่เกลี่ยเชิงบูรณาการ การไกล่เกลี่ยเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่เน้นความสมัครใจ รักษาความสัมพันธ์ โดยต้องเปลี่ยนผ่านจากทฤษฎีการแข่งขัน มาสู่ ทฤษฎีการแก้ปัญหา และ ทฤษฎีความขัดแย้ง เพื่อบริหารจัดการความขัดแย้งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงบวก 3. ด้านศักยภาพผู้ไกล่เกลี่ย ควรส่งเสริมให้พระภิกษุผู้ทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์มีความเชี่ยวชาญทั้งกฎหมายบ้านเมืองและพระธรรมวินัย โดยยึดหลัก อธิกรณ์สมณะ 7 เป็นรากฐาน ประยุกต์ร่วมกับทักษะการไกล่เกลี่ยเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบัน 4. การจัดทำมาตรฐานและโครงสร้างรองรับ

ควรจัดทำคู่มือแนวปฏิบัติ ที่มีขั้นตอนชัดเจน และแต่งตั้งคณะกรรมการผู้ไกล่เกลี่ยที่มีคุณสมบัติเหมาะสม เพื่อสร้างระบบที่มีความโปร่งใสและเป็นธรรม 5. บทบาทเชิงรุกของหน่วยงานสนับสนุน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรเป็นแกนกลางในการส่งเสริมองค์ความรู้ พัฒนาหลักสูตรอบรมผู้ไกล่เกลี่ย และประสานงานบูรณาการร่วมกับหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้การระงับข้อพิพาทและการไกล่เกลี่ยในคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพสูงสุด

บทนำ

อธิกรณ์หรือปัญหาความขัดแย้งในหมู่สงฆ์ถือเป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของพระพุทธศาสนา โดยอธิกรณ์แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ วิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์ อาปัตตาธิกรณ์ และกิจจาธิกรณ์ ซึ่งในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวิธีระงับข้อพิพาทที่เรียกว่า “อธิกรณ์สมณะ” 7 ประการ อาทิ สัมมุขาวินัย และเยภยยสิกา เพื่อใช้เป็นหลักในการไกล่เกลี่ยที่โปร่งใสและประนีประนอม (วิ.จุ. 6/215/330-332) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) สอดคล้องกับทัศนะของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต, 2546) ที่ระบุว่า การระงับข้อพิพาทต้องอาศัยการไกล่เกลี่ยต่อหน้าเพื่อข้อยุติร่วมกัน ขณะที่ในปัจจุบัน การไกล่เกลี่ยคดีอาญาของพระภิกษุได้มีการนำพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 เข้ามาบูรณาการเพื่อให้การเจรจาเน้นการแสดงความรับผิดชอบและการคืนความสัมพันธ์อันดีระหว่างคู่กรณี (พระราชรัตน์ กวี, 2523) ภายใต้เป้าหมายสูงสุดคือสันติสุขและความเท่าเทียมสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ศาภรณ์ คำสอนทา และคณะ, 2558) แม้ว่าจะมีหลักเกณฑ์ทั้งทางธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมืองรองรับ แต่ในภาคปฏิบัติยังคงพบปัญหาสำคัญคือ ความไม่ชัดเจนของขั้นตอนการไกล่เกลี่ยและขาดมาตรฐานเดียวกันในการปฏิบัติงาน (อิริราช มณีภาค, 2546) โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการขาดผู้ไกล่เกลี่ยที่มีความเชี่ยวชาญทั้งกฎหมายและพระวินัย รวมถึงกลไกการบังคับใช้ผลการไกล่เกลี่ยที่ยังไม่มีสภาพบังคับเป็นรูปธรรม (นันทวัน วงษ์สุภักดิ์, 2563) ปัญหานี้ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการปกครองคณะสงฆ์และการอำนวยความสะดวก ซึ่งมักพบว่ากระบวนการมีความล่าช้าและสร้างความเคลือบแคลงสงสัยในอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสหรือสถาบันการปกครองสงฆ์ (เสวก สุบรรณเกตุ, 2540) จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า ความล้มเหลวมักเกิดจาก “ทิฐิมานะ” และอิทธิพลจากบุคคลภายนอก เช่น ทุนความหรือญาติ (ฐิติมา บุญประเสริฐ และคณะ, 2562) นอกจากนี้ยังพบช่องว่างทางกฎหมายที่ตำรวจยังไม่มีความใกล้ชิดในคดีอาญาบางประเภทอย่างชัดเจน ซึ่งเสี่ยงต่อการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ (บุญญาญจน์ อินทรบุตร, 2553)

การวิจัยครั้งนี้อาศัยกรอบแนวคิดสำคัญหลายประการ ได้แก่ 1. แนวคิดการไกล่เกลี่ย (Mediation) ที่เน้นบุคคลที่สามที่เป็นกลางและความสมัครใจของคู่กรณี (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และคณะ, 2550) 2. ทฤษฎีการแข่งขัน (Competitive Theory) ที่มุ่งรักษาผลประโยชน์ตนเองจนอาจสร้างความตึงเครียด (สรวิศ ลิ้มปริงชี, 2550) 3. ทฤษฎีการแก้ปัญหา (Problem-Solving Theory) ซึ่งเน้นการแยกปัญหาส่วนตัวออกเพื่อแสวงหาจุดร่วมและประโยชน์ร่วมกัน (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และคณะ, 2550) และ 4. ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict

Theory) ที่มองว่าความขัดแย้งเป็นธรรมชาติที่สามารถจัดการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกได้ (ชัย เลี้ยงบุญเลิศชัย, 2557) นอกจากนี้ยังบูรณาการหลักพุทธสันติวิธี เช่น พรหมวิหาร 4 และสาราณียธรรม 6 มาเป็นแนวทางในการเจรจา (เนาวรัตน์ พลายร้อย และคณะ, 2562) เพื่อให้กระบวนการไกล่เกลี่ยไม่ใช่เพียงการ "เกลี้ยกล่อม" แต่เป็นการสร้างการยอมรับอย่างแท้จริง (ชลัท ประเทืองรัตนา, 2557)

ดังนั้นจากองค์ความรู้ดังกล่าว การวิจัยนี้จึงมีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์และเปรียบเทียบกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างระบบกฎหมายอาญากับหลักอริยธรรมสมณะในพระพุทธศาสนา เพื่อเสนอแนวทางพัฒนา “รูปแบบการไกล่เกลี่ยเชิงพุทธบูรณาการ” ที่สามารถประยุกต์ใช้กับการจัดการข้อพิพาทในคณะสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และสอดคล้องกับหลักนิติธรรม โดยมีคำถามการวิจัยสำคัญว่า กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามกฎหมายอาญาและกระบวนการระงับอริยธรรมตามพระธรรมวินัยมีจุดร่วมและจุดแตกต่างกันอย่างไร และแนวทางใดสามารถนำไปสู่การพัฒนากลไกการไกล่เกลี่ยที่เหมาะสมกับบริบทคณะสงฆ์ไทยในยุคปัจจุบัน

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดการไกล่เกลี่ย (Mediation Theory) เป็นแนวคิดสำคัญในการจัดการความขัดแย้งและการระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolution: ADR) ที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในกระบวนการยุติธรรมสมัยใหม่ โดยมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาผ่านกระบวนการสื่อสาร การเจรจา และความร่วมมือระหว่างคู่กรณีมากกว่าการตัดสินแพ้ชนะตามรูปแบบของกระบวนการศาล การไกล่เกลี่ยเป็นกระบวนการที่มีบุคคลที่สามซึ่งเรียกว่า “ผู้ไกล่เกลี่ย” (Mediator) ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานความเข้าใจ อำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และช่วยให้คู่พิพาทสามารถค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหามาตร่วมกัน โดยผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจในการตัดสินหรือบังคับให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยอมรับข้อตกลง แต่ทำหน้าที่สนับสนุนให้เกิดการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพภายใต้หลักความเป็นกลาง ความสมัครใจ ความลับ และการเคารพสิทธิในการตัดสินใจของคู่กรณีทุกฝ่าย สาระสำคัญของทฤษฎีการไกล่เกลี่ยอยู่ที่การเปลี่ยนมุมมองจากการมองคู่กรณีเป็น “ฝ่ายตรงข้าม” ไปสู่การมองว่าเป็น “ผู้ร่วมแก้ไขปัญหา” ซึ่งมีเป้าหมายร่วมกันในการยุติข้อพิพาทอย่างเหมาะสม กระบวนการดังกล่าวเปิดโอกาสให้คู่กรณีสามารถสะท้อนความต้องการ ความกังวล และผลประโยชน์ที่แท้จริงของตนเองได้อย่างเสรี อันนำไปสู่การสร้างความสำเร็จระหว่างกัน ลดระดับความรุนแรงของความขัดแย้ง และเพิ่มโอกาสในการรักษาความสัมพันธ์ระยะยาว ทั้งนี้ การไกล่เกลี่ยไม่ได้มุ่งเพียงการยุติข้อพิพาทเฉพาะหน้า แต่ยังให้ความสำคัญกับการสร้างข้อตกลงที่ทุกฝ่ายยอมรับและสามารถปฏิบัติได้จริง อันเป็นรากฐานของการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และคณะ, 2550)

ทฤษฎีการแข่งขัน (Competitive Theory) เป็นแนวคิดที่ช่วยอธิบายพฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่อยู่ภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้ง โดยมองว่ามนุษย์มีแนวโน้มที่จะปกป้องผลประโยชน์ ความต้องการ หรือทรัพยากรที่ตนเองให้ความสำคัญ เมื่อเกิดสถานการณ์ที่แต่ละฝ่ายมองว่าผลประโยชน์ของตนเองอาจถูกคุกคาม

จึงเกิดพฤติกรรมการแข่งขัน การต้อรอง หรือการพยายามสร้างความได้เปรียบเหนืออีกฝ่าย แนวโน้มดังกล่าวอาจนำไปสู่การเพิ่มระดับความขัดแย้ง เนื่องจากคู่กรณีอาจมุ่งเน้นชัยชนะของตนเองมากกว่าการทำความเข้าใจปัญหาร่วมกัน ส่งผลให้เกิดความไม่ไว้วางใจ การสื่อสารที่ลดลง และการยึดติดกับจุดยืนของฝ่ายตน อย่างไรก็ตาม การทำความเข้าใจแนวคิดการแข่งขันไม่ได้หมายความว่า การแข่งขันเป็นปัจจัยด้านลบเสมอไป แต่เป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยให้ผู้ไกล่เกลี่ยสามารถวิเคราะห์แรงจูงใจ อำนาจต้อรอง และผลประโยชน์ที่ซ่อนอยู่ของแต่ละฝ่ายได้อย่างรอบด้าน การตระหนักถึงพลวัตของการแข่งขันช่วยให้สามารถออกแบบกระบวนการไกล่เกลี่ยที่ลดการเผชิญหน้า และเปลี่ยนรูปแบบการแข่งขันไปสู่ความร่วมมือในการแสวงหาทางออกที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ (สรวิต ลิ้มปริงชี, 2550)

ทฤษฎีการแก้ปัญหา (Problem-Solving Theory) เป็นแนวคิดที่มีบทบาทอย่างมากต่อการพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยร่วมสมัย โดยเน้นหลักการสำคัญคือการแยก “บุคคล” ออกจาก “ปัญหา” (separate the people from the problem) กล่าวคือ คู่กรณีไม่ควรถูกมองว่าเป็นศัตรู แต่ควรพิจารณาความขัดแย้งในฐานะปัญหาที่สามารถวิเคราะห์และแก้ไขร่วมกันได้ แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับการค้นหาผลประโยชน์ที่แท้จริง (underlying interests) ของแต่ละฝ่าย มากกว่าการยึดติดกับข้อเรียกร้องหรือจุดยืนที่แสดงออกในเบื้องต้น กระบวนการแก้ปัญหาตามแนวคิดนี้มุ่งส่งเสริมการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ การรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง และการร่วมกันพัฒนาทางเลือกหลายรูปแบบเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เหมาะสมที่สุด แนวทางดังกล่าวนำไปสู่แนวคิด “การแก้ปัญหาแบบชนะร่วมกัน” (win-win solution) ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการไกล่เกลี่ยสมัยใหม่ เนื่องจากช่วยลดความรู้สึกสูญเสียของคู่กรณี และเพิ่มความเป็นไปได้ที่ข้อตกลงจะได้รับการยอมรับและนำไปปฏิบัติจริงในระยะยาว (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และคณะ, 2550)

ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) ยังเป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ช่วยอธิบายธรรมชาติของความขัดแย้งในสังคม โดยมองว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ตามธรรมชาติจากความแตกต่างด้านความคิดเห็น ค่านิยม ความต้องการ ทรัพยากร หรืออำนาจของบุคคลและกลุ่มต่าง ๆ ความขัดแย้งจึงไม่ได้มีความหมายในเชิงลบเสมอไป แต่สามารถเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การเรียนรู้ การปรับตัว และการพัฒนาความสัมพันธ์ หากมีระบบการจัดการที่เหมาะสม ในบริบทของการไกล่เกลี่ย ทฤษฎีความขัดแย้งช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องมองเห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นเพียงข้อพิพาทเฉพาะหน้า แต่มีปัจจัยพื้นฐานทางสังคม จิตวิทยา และโครงสร้างที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของคู่กรณี การทำความเข้าใจสาเหตุและรูปแบบของความขัดแย้งจึงเป็นขั้นตอนสำคัญในการกำหนดแนวทางแก้ไขที่เหมาะสม กระบวนการไกล่เกลี่ยที่มีประสิทธิภาพจะช่วยเปลี่ยนความขัดแย้งจากสถานการณ์ที่สร้างความแตกแยกให้กลายเป็นโอกาสในการสร้างความเข้าใจ การปรับปรุงความสัมพันธ์ และการพัฒนากลไกการอยู่ร่วมกันอย่างสันติทั้งในระดับบุคคล องค์กร และสังคม (ชัย เลี้ยงบุญเลิศชัย, 2557)

กล่าวโดยสรุป แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยทั้งสี่แนวทาง ได้แก่ ทฤษฎีการไกล่เกลี่ย ทฤษฎีการแข่งขัน ทฤษฎีการแก้ปัญหา และทฤษฎีความขัดแย้ง ล้วนมีส่วนช่วยอธิบายกระบวนการจัดการข้อพิพาทอย่างเป็นระบบ โดยสะท้อนให้เห็นว่าความสำเร็จของการไกล่เกลี่ยไม่ได้ขึ้นอยู่กับการยุติปัญหาเพียงอย่างเดียว

แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างความเข้าใจร่วม การจัดการผลประโยชน์ที่แตกต่าง และการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีให้สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยจึงกำหนดกรอบแนวคิดบนสมมติฐานว่า ประสิทธิภาพของกระบวนการไกล่เกลี่ยมีได้ขึ้นอยู่กับเพียงเทคนิคการเจรจาหรือบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยเท่านั้น แต่ยังคงขึ้นอยู่กับกระบวนการองค์ความรู้ด้านการจัดการความขัดแย้งร่วมกับหลักพุทธสันติวิธี ซึ่งช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจ ลดการเผชิญหน้า ส่งเสริมการสื่อสารอย่างมีเหตุผล และนำไปสู่การตัดสินใจที่ตั้งอยู่บนความสมัครใจ ความเป็นธรรม และการยอมรับร่วมกันของทุกฝ่าย อันเป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนการยุติข้อพิพาทอย่างยั่งยืน มากกว่าการมุ่งเพียงการประนีประนอมหรือการเกลี้ยกล่อมให้ยุติข้อพิพาท

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยคดีอาญาและกระบวนการไกล่เกลี่ยของพระภิกษุสงฆ์
2. เพื่อศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยในคดีอาญาและกระบวนการไกล่เกลี่ยของพระภิกษุสงฆ์
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบการไกล่เกลี่ยคดีอาญากับกระบวนการไกล่เกลี่ยของพระภิกษุสงฆ์
4. เพื่อหาแนวทางปรับปรุงพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยของพระภิกษุสงฆ์ ให้เหมาะสมตามแนวคิดทฤษฎีและแนวปฏิบัติทางกฎหมาย

ระเบียบวิธีการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีหลักพระธรรมวินัย และหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีอาญา รวมถึงบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ในการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยหรือมีส่วนร่วมในการระงับข้อพิพาท ทั้งนี้ การวิจัยเชิงคุณภาพมีความเหมาะสมกับการศึกษาประเด็นทางกฎหมายและสังคม เนื่องจากสามารถสะท้อนให้เห็นถึงบริบท ความสัมพันธ์ระหว่างหลักกฎหมายกับหลักธรรม ตลอดจนปัญหาและข้อจำกัดของกระบวนการไกล่เกลี่ยที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางพัฒนากฎหมายและกลไกการไกล่เกลี่ยให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสภาพสังคมไทยมากยิ่งขึ้น

แหล่งข้อมูลการวิจัย

การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ ทั้งเอกสารปฐมภูมิและเอกสารทุติยภูมิ ประกอบด้วย ประมวลกฎหมาย พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง ระเบียบ และข้อบังคับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท รวมถึงศึกษาหลักพระธรรมวินัย แนวคิดทางพระพุทธศาสนา และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการระงับความขัดแย้ง นอกจากนี้ยังศึกษาจากหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์แนวคิดและเปรียบเทียบหลักการทางกฎหมายกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อันนำไปสู่ความเข้าใจในมิติทางกฎหมาย สังคม และศาสนาอย่างรอบด้าน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือหลักที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis Form) ซึ่งใช้สำหรับรวบรวม จำแนก และวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ โดยแบ่งออกเป็นเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ ตั๋วบทกฎหมาย ประมวลกฎหมาย พระราชบัญญัติ และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเอกสารทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัย และเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา งานวิจัย และบทความทางวิชาการ ทั้งนี้ เครื่องมือดังกล่าวช่วยให้สามารถวิเคราะห์สาระสำคัญของข้อมูลอย่างเป็นระบบ และนำมาเปรียบเทียบเพื่อค้นหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยคดีอาญา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายของราชอาณาจักรไทย รวมถึงหลักพระธรรมวินัยและแนวทางการจัดการความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้อง และคัดเลือกข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักกฎหมายและหลักธรรม เพื่อนำไปสู่ข้อค้นพบเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยคดีอาญา ตลอดจนเสนอแนวทางการปรับปรุงพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยของพระภิกษุสงฆ์ให้มีความเหมาะสม เป็นระบบ และสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยศึกษาสาระสำคัญของเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี หลักกฎหมาย และหลักพระธรรมวินัยที่เกี่ยวข้อง นำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงตีความและเปรียบเทียบเพื่อค้นหาความสอดคล้อง ความแตกต่าง และประเด็นที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา

กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีอาญา ผลจากการวิเคราะห์จะนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการและเชิงนโยบายเกี่ยวกับการแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย รวมถึงการกำหนดแนวทางการดำเนินงานด้านการไกล่เกลี่ยของพระภิกษุสงฆ์ให้มีความชัดเจน เหมาะสม และสามารถสนับสนุนกระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการวิจัย

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยคดีอาญาและกระบวนการไกล่เกลี่ยของพระภิกษุสงฆ์ที่สำคัญ คือ 1) ทฤษฎีการแข่งขัน (Competitive Theory) มองว่าทรัพยากรมีจำกัด การเจรจาจึงเป็นการแย่งชิงผลประโยชน์ ผู้เจรจาที่มีประสิทธิภาพต้องมีความรู้ทางกฎหมาย ใช้อุทธรณ์ศาสตร์แข่งขันเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน ผลลัพธ์คือฝ่ายหนึ่งได้ อีกฝ่ายหนึ่งเสีย 2) ทฤษฎีการแก้ปัญหา (Problem-Solving Theory) มองว่าคู่ขัดแย้งมีผลประโยชน์ร่วมกันบางส่วน การเจรจาควรแยกปัญหาส่วนตัวออกจากประเด็นข้อพิพาท มุ่งหาทางเลือกที่สร้างสรรค์เพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน โดยใช้หลักการเจรจาเชิงบูรณาการที่ยึดความสมัครใจ ความชอบธรรม และประโยชน์สูงสุดของทั้งสองฝ่าย 3) ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) อธิบายตามแนวคิดของ Karl Marx ว่าความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของสังคม อันเกิดจากความไม่เท่าเทียมในการถือครองทรัพยากรและปัจจัยการผลิต การต่อสู้ระหว่างชนชั้นนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม โดยความขัดแย้งอาจก่อผลทั้งบวกและลบ หากได้รับการจัดการอย่างเหมาะสมก็สามารถนำไปสู่ความสมานฉันท์และการพัฒนาสังคม

สรุปได้ว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นกระบวนการระงับข้อพิพาทที่อาศัยคนกลางผู้เป็นกลางช่วยให้คู่กรณีตกลงกันด้วยความสมัครใจ มุ่งเน้นการรักษาสัมพันธภาพและผลประโยชน์ร่วมกัน ขณะเดียวกันทฤษฎีการแข่งขัน การแก้ปัญหา และความขัดแย้ง เป็นกรอบแนวคิดที่อธิบายลักษณะและวิธีจัดการข้อพิพาทในด้านที่แตกต่างกัน ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้าใจต่อกระบวนการไกล่เกลี่ยได้อย่างรอบด้าน

2. กฎหมายของราชอาณาจักรไทยที่เกี่ยวข้อง คือ 1) ประมวลกฎหมายอาญา ทำหน้าที่กำหนดความผิดและบทลงโทษ เพื่อบำรุงความสงบเรียบร้อยของสังคม โดยเฉพาะ ความผิดลหุโทษ 32 มาตรา ซึ่งมุ่งป้องกันการรบกวนสิทธิหรือความสงบสุขของผู้อื่น และสามารถนำเข้าสู่การไกล่เกลี่ยได้ในบางกรณี เช่น มาตรา 390-395 และ 397 เนื่องจากเป็นความผิดที่กระทบต่อเอกชนโดยตรงและมีความร้ายแรงไม่สูง 2) พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 กำหนดให้ความผิดอันยอมความได้ ความผิดลหุโทษบางประเภท และความผิดที่มีโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปีสามารถเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้ โดยมีเงื่อนไขเพื่อป้องกันการใช้สิทธิเกินควร กระบวนการในชั้นสอบสวนเน้นการเจรจาอย่างสมัครใจ ความลับ และการเยียวยาความเสียหาย หากคู่กรณีบรรลุข้อตกลง คดีอาญาจะระงับสิทธิฟ้อง และหากไม่เป็นผล พนักงานสอบสวนมีอำนาจดำเนินคดีต่อไป กลไกนี้ช่วยลดภาระศาล สร้างความสมานฉันท์ และเป็นทางเลือกนอกกระบวนการยุติธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ 3) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2550 จัดทำขึ้นเพื่อกำหนดโครงสร้างและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัย โดยมอบอำนาจการปกครองสูงสุดแก่สมเด็จพระสังฆราช และกำหนดกระบวนการ

แก้ไขข้อพิพาทภายในคณะสงฆ์ตามหลักพระวินัยและกฎหมายเถรสมาคม กลไกนี้ถือเป็นกระบวนการไกล่เกลี่ยและระงับข้อพิพาทของสงฆ์ ซึ่งเน้นการสร้างความปลอดภัยและความมั่นคงของสถาบันพระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่า กฎหมายทั้งสามฉบับนี้บูรณาการร่วมกันเพื่อจัดการข้อพิพาททางอาญา โดยใช้หลักการยุติธรรมผสมผสานกับสันติวิธี เปรียบได้กับวิธีระงับข้อพิพาทของพระภิกษุสงฆ์ที่เรียกว่า อธิกรณสมณะ ซึ่งต่างมีเป้าหมายคือการลดความขัดแย้ง เยียวยาความเสียหาย และธำรงความสงบสุขในหมู่คณะสงฆ์

3. ผลการวิเคราะห์และเปรียบเทียบการไกล่เกลี่ยคดีอาญากับกระบวนการไกล่เกลี่ยของพระภิกษุสงฆ์

1) ด้านแนวคิดและหลักการเบื้องต้น 1.1) แนวคิดพื้นฐาน การไกล่เกลี่ยคดีอาญาทางกฎหมายเน้นการใช้ "สันติวิธี" ผ่านการเจรจาโดยมีบุคคลที่สามเป็นกลางเพื่อหาข้อยุติที่ยอมรับได้ทั้งสองฝ่าย ขณะที่กระบวนการของพระภิกษุเน้น "ธรรมวิธี" ที่อิงพระธรรมวินัยและหลักเมตตาธรรมเป็นสำคัญ 1.2) จุดมุ่งหมาย ทางกฎหมายมุ่งระงับข้อพิพาทเพื่อลดปริมาณคดีที่จะเข้าสู่ศาล ส่วนทางพระพุทธศาสนามุ่งระงับ "อธิกรณ์" เพื่อบำบัดความแตกแยกและฟื้นฟูความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์ 1.3) ลักษณะกระบวนการ กระบวนการทางกฎหมายยึดถือความสมัครใจของคู่กรณีเป็นหลักโดยไม่มีการบังคับ ส่วนกระบวนการทางสงฆ์แม้จะเน้นความสมัครใจ แต่ในบางกรณีอาจมีลักษณะกึ่งบังคับตามพระวินัยเพื่อรักษาความเรียบร้อยของส่วนรวม

2) ด้านผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย 2.1) สถานะของผู้ไกล่เกลี่ย ทางกฎหมายต้องเป็น "ผู้ไกล่เกลี่ย" ที่ขึ้นทะเบียนและมีคุณสมบัติตาม พ.ร.บ. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ส่วนทางสงฆ์จะเป็นเจ้าคณะผู้ปกครองหรือคณะสงฆ์ที่มีอาวุโสและมีความรู้ลึกซึ้งในพระธรรมวินัย 2.2) บทบาทและคุณสมบัติ ผู้ไกล่เกลี่ยทางกฎหมายทำหน้าที่อำนวยความสะดวกโดยไม่ตัดสินชี้ขาด แต่ผู้ไกล่เกลี่ยทางสงฆ์ต้องเป็นผู้มีศีลาจารวัตรที่งดงาม สามารถอบรมสั่งสอนและประนีประนอมตามหลักอธิกรณสมณะได้

3) ด้านแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 3.1) ทฤษฎีการแก้ปัญหา (Problem-Solving) ระบบกฎหมายมองข้อพิพาทคือปัญหาที่ต้องหาทางออกร่วมกัน ส่วนระบบสงฆ์ใช้กระบวนการ "สังคายนาอธิกรณ์" เพื่อหาข้อยุติที่เป็นระบบ 3.2) ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) กฎหมายช่วยลดการแทรกแซงจากอำนาจรัฐในคดีไม่ร้ายแรง ส่วนระบบสงฆ์ช่วยลดอคติและความไม่ลงรอยเพื่อป้องกันความเสื่อมเสียต่อพุทธศาสนา 3.3) ทฤษฎีการแข่งขัน (Competitive Theory) อาจพบได้ในระบบกฎหมายที่มีเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ไม่เป็นที่ยอมรับและไม่เหมาะสมอย่างยิ่งในระบบสงฆ์เนื่องจากขัดต่อหลักธรรม

4) ด้านขั้นตอนและกระบวนการดำเนินการ 4.1) การรับเรื่องและสถานที่ ระบบกฎหมายดำเนินการโดยหน่วยงานรัฐ (พนักงานสอบสวน/อัยการ/ศาล) ในสถานที่กลาง ส่วนระบบสงฆ์ดำเนินการโดยพระสังฆาธิการตามลำดับชั้นปกครอง มักใช้พื้นที่ภายในวัดหรือสถานที่ประชุมสงฆ์ 4.2) วิธีการดำเนินการ กฎหมายใช้การเจรจาและบันทึกข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนทางสงฆ์ใช้หลัก "อธิกรณสมณะ 7" เช่น สัมมุขาวินัย (การเผชิญหน้า) หรือปฎิญาตถะณะ (การยอมรับสารภาพ) ผลลัพธ์ทางกฎหมายและพระธรรมวินัย เมื่อไกล่เกลี่ยสำเร็จ คดีอาญาทางกฎหมายจะระงับไปและสิทธิหน้าที่มาฟ้องสิ้นสุดลง ส่วนทางสงฆ์จะถือว่าอธิกรณ์สงบลง หมู่สงฆ์กลับคืนสู่สังฆสามัคคีและธำรงไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ของพระศาสนา

5) ด้านเป้าหมายและด้านผลกระทบ 5.1) ด้านทางกฎหมายและพระวินัย กฎหมายมุ่งสร้างกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ส่วนทางสงฆ์มุ่งรักษาพระธรรมวินัยและป้องกันการแตกแยก (สังฆเภท) 5.2) ด้านทางสังคม มุ่งฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสร้างความสมานฉันท์ในสังคม ในขณะที่ระบบสงฆ์มุ่งสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาของพุทธศาสนิกชน 5.3) ด้านทางจิตใจ ทั้งสองระบบมุ่งลดความคับข้องใจ แต่ระบบสงฆ์จะเน้นลึกไปถึงการขอโทษ การสำนึกผิด และการให้อภัยเพื่อบำบัดจิตใจอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า จากการศึกษาวิจัยและเปรียบเทียบสามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้ 1. การไกล่เกลี่ยคดีอาญา เป็นเครื่องมือในเชิงกระบวนการยุติธรรมที่มุ่งเน้นการลดปริมาณคดีสู่ศาล โดยใช้กลไกทางกฎหมายที่ชัดเจนและเน้นความสมัครใจเพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ของคู่กรณีในฐานะพลเมือง 2. กระบวนการไกล่เกลี่ยของพระภิกษุ เป็นกลไกเชิงธรรมวินัยที่มีรากฐานจากอธิรณสมณะ มุ่งเน้นการรักษาความบริสุทธิ์ของหมู่สงฆ์และความมั่นคงของพระศาสนา มากกว่าเพียงการจบข้อพิพาท 3. จุดร่วมที่สำคัญ คือทั้งสองระบบต่างมีเป้าหมายในการระงับความขัดแย้งด้วยความสันติ ลดความอาฆาตพยาบาท และมุ่งสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคม แต่ยังจำเป็นต้องมีการพัฒนาเชิงนโยบายเพื่อบูรณาการหลักพุทธสันติวิธีเข้ากับกระบวนการยุติธรรมเพื่อให้ความเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย

อภิปรายผล

1. แนวคิด ทฤษฎี และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยค้นพบว่า แนวคิดพื้นฐานของการไกล่เกลี่ย (Mediation) ทั้งในทางโลกและทางธรรม มีรากฐานสำคัญอยู่ที่การระงับข้อพิพาทด้วยสันติวิธีโดยอาศัยบุคคลที่สามเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) มิใช่ผู้ชี้ขาด สะท้อนให้เห็นว่าการไกล่เกลี่ยไม่ได้เป็นเพียง "ทางเลือก" แต่เป็น "ทางออก" ที่ทรงประสิทธิภาพในสังคมที่เน้นสัมพันธภาพ โดยเฉพาะในคดีอาญาที่ไม่ร้ายแรงและอธิรณภายในคณะสงฆ์ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และคณะ, 2550) ที่ระบุว่าหัวใจสำคัญของการไกล่เกลี่ยคือการที่คู่กรณีรู้สึกเป็นเจ้าของผลลัพธ์ร่วมกันผ่านกระบวนการที่ยืดหยุ่นและเป็นความลับ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นการเปลี่ยนผ่านกระบวนการจาก ทฤษฎีการแข่งขัน (Competitive Theory) ที่มุ่งเน้นผลแพ้-ชนะ ไปสู่ ทฤษฎีการแก้ปัญหา (Problem-Solving Theory) ที่เน้นผลลัพธ์แบบชนะ-ชนะ (Win-Win) และสอดคล้องกับ ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) ที่มองว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมชาติที่ต้องบริหารจัดการเพื่อสร้างความสมานฉันท์ในสังคม

2. การวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการกฎหมายการไกล่เกลี่ยคดีอาญากับกระบวนการไกล่เกลี่ยของพระภิกษุสงฆ์ ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการไกล่เกลี่ยในระบบกฎหมายไทย (พ.ร.บ. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562) และกระบวนการของสงฆ์ (พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และอธิรณสมณะ7) มีจุดร่วมและจุดต่างที่สำคัญ คือ ด้านกฎหมายไทยมีความชัดเจนในขั้นตอนและการบังคับใช้ผลตามกฎหมาย โดยเฉพาะคดีลหุโทษ หากไกล่เกลี่ยสำเร็จสิทธิภาคีอาญามาฟ้องจะระงับไปทันที ด้านกระบวนการสงฆ์ แม้จะมีเป้าหมายเพื่อความ

สงบสุขเช่นเดียวกัน แต่เน้นการระงับอธิกรณ์เพื่อความมั่นคงของสถาบันศาสนาและสังคมคือตามพระธรรมวินัยเป็นหลักสะท้อนให้เห็นว่าระบบยุติธรรมไทยกำลังมุ่งสู่การส่งเสริม ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) มากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับการเยียวยา มากกว่าการลงโทษในคดีอาญาที่ไม่ร้ายแรง ซึ่งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของ พ.ร.บ. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562

3. แนวทางปรับปรุงและพัฒนากฎหมายและกระบวนการไกล่เกลี่ย จากการศึกษาพบสภาพปัญหาสำคัญ 3 ประการ คือ 1. ขาดมาตรฐานในกระบวนการไกล่เกลี่ยของพระภิกษุสงฆ์ 2. ขาดผู้ไกล่เกลี่ยที่มีทักษะกฎหมาย ควบคู่พระธรรมวินัย และ 3. ขาดกลไกบังคับใช้ที่ชัดเจน ผู้วิจัยจึงเสนอแนวทางพัฒนา คือ การบูรณาการองค์ความรู้ส่งเสริมให้พระภิกษุผู้ไกล่เกลี่ยมีความรู้ทั้ง "กฏนิคหกรรม" และ "กฎหมายบ้านเมือง" ร่วมกับหลักอธิกรณ์สมณะ 7 ประการ เพื่อให้การระงับข้อพิพาทสอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบัน การจัดทำแนวปฏิบัติมาตรฐานควรมีการจัดทำคู่มือหรือแนวปฏิบัติที่ชัดเจนเทียบเคียงกับระบบกฎหมายบ้านเมือง เพื่อให้เกิดความโปร่งใสและเป็นธรรม และบทบาทของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการประสานงาน (Interface) กับหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เช่น ศาล หรือสำนักงานอัยการสูงสุด เพื่อสนับสนุนด้านกฎหมาย

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททั้งสองระบบมีเป้าหมายสูงสุดที่ "ความสมานฉันท์และการรักษาสัมพันธภาพ" สิ่งที่ค้นพบ คือ กระบวนการไกล่เกลี่ยในคดีอาญาเป็นกลไกที่ช่วยลดภาระของศาลได้อย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่กระบวนการไกล่เกลี่ยของพระภิกษุสงฆ์เป็นกลไกเชิงวัฒนธรรมและจริยธรรมที่ช่วยรักษาความศรัทธา และผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าทฤษฎีการแข่งขันไม่สอดคล้องกับวิถีพุทธ แต่ทฤษฎีการแก้ปัญหาสามารถบูรณาการร่วมกับอธิกรณ์สมณะได้อย่างดีเยี่ยม สะท้อนถึงโอกาสในการพัฒนา "โมเดลการไกล่เกลี่ยวิถีพุทธ" ที่มีผลผูกพันทางกฎหมาย เพื่อลดช่องว่างและสร้างมาตรฐานการระงับข้อพิพาทในคณะสงฆ์ไทยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

องค์ความรู้จากการวิจัย

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 อธิบายองค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้

1. โครงสร้างกระบวนการไต่เถียงของพระภิกษุสงฆ์ กำหนดให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พศ.2557) ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย ร่วมกับมหาเถรสมาคม (มส.) ในฐานะองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ เพื่อให้เกิดการบูรณาการทั้งทางกฎหมาย การปกครอง และหลักพระธรรมวินัย

2. การพัฒนาองค์ความรู้และศักยภาพบุคลากร เน้นการสร้างหลักสูตรการอบรมทักษะพระภิกษุด้านการไต่เถียง ซึ่งถือเป็นหัวใจของระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพของพระภิกษุให้มีความรู้ ความเข้าใจ

และทักษะเชิงปฏิบัติด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ทั้งในเชิงกฎหมายและเชิงพุทธสันติวิธี อันจะทำให้การไกล่เกลี่ยมีประสิทธิภาพ

4. การกำกับดูแลและตรวจสอบ กำหนดให้มีคณะกรรมการไกล่เกลี่ยในคณะสงฆ์ทำหน้าที่กำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อให้กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นไปตามมาตรฐานเดียวกัน มีความโปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของความน่าเชื่อถือ

สรุป

การศึกษาวิจัยเรื่องการไกล่เกลี่ยคดีอาญาและกระบวนการระงับข้อพิพาทของพระภิกษุสงฆ์ แสดงให้เห็นว่าการไกล่เกลี่ยเป็นกลไกสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่มุ่งลดความขัดแย้ง ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคู่กรณี และสร้างแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสมัครใจ ความเป็นธรรม และการรักษาความสัมพันธ์ทางสังคม โดยจากการศึกษาพบว่า แนวคิดและทฤษฎีการไกล่เกลี่ยสมัยใหม่มีความสอดคล้องกับหลักการระงับข้อพิพาทตามพระธรรมวินัย โดยเฉพาะหลักอริยธรรมาสมณะ 7 ซึ่งมุ่งเน้นการระงับข้อขัดแย้งด้วยเหตุผล ความสงบ และการฟื้นฟูความสามัคคีภายในคณะสงฆ์ ผลการศึกษาด้านกฎหมายและกระบวนการดำเนินงานพบว่า แม้ระบบกฎหมายไทยจะให้ความสำคัญกับการไกล่เกลี่ยในฐานะกระบวนการยุติธรรมทางเลือก โดยมีหลักเกณฑ์และกลไกรองรับอย่างชัดเจน แต่กระบวนการระงับข้อพิพาทของคณะสงฆ์ยังขาดระบบมาตรฐานที่เป็นรูปธรรม ทั้งในด้านขั้นตอนการดำเนินงาน คุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย แนวทางการบันทึกผลการไกล่เกลี่ย และกลไกในการรับรองผลให้เกิดความชัดเจนทางกฎหมาย ส่งผลให้การปฏิบัติหน้าที่ของพระภิกษุผู้ระงับข้อพิพาทยังมีความแตกต่างกันตามบริบทและประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติ จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างการไกล่เกลี่ยคดีอาญาตามระบบกฎหมายกับกระบวนการระงับข้อพิพาทของพระภิกษุสงฆ์พบว่า ทั้งสองระบบมีเป้าหมายร่วมกันในการลดความขัดแย้งและนำไปสู่ความสงบเรียบร้อย แต่มีพื้นฐานแตกต่างกัน กล่าวคือ การไกล่เกลี่ยตามกฎหมายมุ่งเน้นหลักสิทธิ หน้าที่ และผลทางกฎหมาย ขณะที่กระบวนการของคณะสงฆ์มุ่งเน้นหลักธรรม วินัย คุณธรรม และการรักษาความสัมพันธ์ของหมู่คณะ ดังนั้นแนวทางที่เหมาะสมจึงไม่ใช่การแทนที่ระบบใดระบบหนึ่ง แต่ควรเป็นการบูรณาการหลักกฎหมายสมัยใหม่เข้ากับหลักพระธรรมวินัย เพื่อพัฒนารูปแบบการระงับข้อพิพาทที่มีทั้งความชอบธรรมทางกฎหมายและความเหมาะสมทางจริยธรรม ผลการศึกษานำไปสู่ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาระบบการไกล่เกลี่ยของคณะสงฆ์ ได้แก่ (1) การกำหนดมาตรฐานและขั้นตอนการระงับข้อพิพาทให้มีความชัดเจนและเป็นระบบ (2) การพัฒนาศักยภาพพระภิกษุผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยให้มีความรู้ด้านกฎหมาย การจัดการความขัดแย้ง และหลักพระธรรมวินัยควบคู่กัน (3) การจัดทำคู่มือหรือแนวปฏิบัติกลางสำหรับการไกล่เกลี่ยของคณะสงฆ์ และ (4) การสร้างกลไกความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เพื่อสนับสนุนการพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และได้รับการยอมรับในสังคม

ในเชิงวิชาการ การวิจัยนี้ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้แนวคิดกระบวนการยุติธรรมทางเลือกกับระบบการระงับข้อพิพาททางศาสนา โดยเสนอกรอบแนวคิดการบูรณาการระหว่างกฎหมายสมัยใหม่กับหลักพระธรรมวินัย ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากฎหมาย นโยบายสาธารณะ และระบบบริหารจัดการความขัดแย้งขององค์กรที่มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมและศาสนา นอกจากนี้ ผลการศึกษายังเป็นฐานความรู้สำหรับการวิจัยในอนาคตเกี่ยวกับการพัฒนากลไกการไกล่เกลี่ยที่ผสมผสานหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม และหลักสันติวิธี เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษา ผู้วิจัยเสนอให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พศ.) ร่วมกับมหาเถรสมาคม (มส.) พัฒนาระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคณะสงฆ์ ดังนี้

1. พัฒนาศักยภาพผู้ไกล่เกลี่ย ส่งเสริมให้พระภิกษุผู้ทำหน้าที่นิคหกรรมและไกล่เกลี่ย มีความรู้ด้านกฎหมาย การไกล่เกลี่ย และหลักอภิรณสมถะ 7 ประการ เพื่อให้สามารถระงับข้อพิพาทได้อย่างถูกต้องเป็นธรรม และเหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน
2. จัดทำมาตรฐานการไกล่เกลี่ย กำหนดคู่มือและขั้นตอนการดำเนินงานที่ชัดเจน พร้อมแต่งตั้งคณะกรรมการไกล่เกลี่ยที่มีความรู้ด้านพระธรรมวินัยและทักษะการไกล่เกลี่ย เพื่อสร้างความโปร่งใสและความเชื่อมั่น
3. เสริมบทบาทสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ให้เป็นหน่วยงานหลักในการส่งเสริมความรู้ พัฒนาบุคลากร และประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อยกระดับการระงับข้อพิพาทให้มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงประจักษ์เกี่ยวกับประสิทธิผลของกระบวนการระงับข้อพิพาทในแต่ละระดับของคณะสงฆ์ เพื่อประเมินปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและข้อจำกัดของกระบวนการไกล่เกลี่ย
2. ควรศึกษาการพัฒนาารูปแบบหรือโมเดลการไกล่เกลี่ยของคณะสงฆ์ที่สามารถนำไปทดลองใช้ในพื้นที่จริง (Pilot Model) เพื่อประเมินความเหมาะสมและปรับปรุงก่อนนำไปใช้ในระดับประเทศ
3. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระบบการระงับข้อพิพาททางศาสนาของประเทศอื่น เช่น ระบบอนุญาโตตุลาการหรือกระบวนการไกล่เกลี่ยในองค์กรศาสนา เพื่อค้นหาแนวทางที่สามารถประยุกต์ใช้กับบริบทของประเทศไทย

4. ควรศึกษามิติด้านการยอมรับของสังคมและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อกระบวนการใกล้เคียงของคณะสงฆ์ เพื่อสะท้อนความเชื่อมั่น ความโปร่งใส และความเหมาะสมของระบบในมุมมองของประชาชน

5. ควรศึกษาการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการข้อมูล การติดตามผล และการสนับสนุนกระบวนการใกล้เคียงของคณะสงฆ์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความสามารถในการเข้าถึงกระบวนการรับข้อพิพาทในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และคณะ. (2550). *การใกล้เคียงรับข้อพิพาทและความขัดแย้งในชุมชน* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- คชาภรณ์ คำสอนทา และคณะ. (2558). กระบวนการและขั้นตอนการระงับข้อพิพาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์*, 3(1), 74–75.
- ชัย เลี้ยงบุญเลิศชัย. (2556). *หลักการและแนวคิดในการใกล้เคียงข้อพิพาท: ทนายความผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงข้อพิพาท* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิชาการสภาพนายความ.
- ชลัท ประเทืองรัตน. (2557). รูปแบบและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ใช้ครอบครัวและชุมชนเป็นฐาน: *ศึกษารณีย์ศูนย์สันติวิธีสาธารณะสุข* (ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารกระบวนการยุติธรรม). คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิตติมา บุญประเสริฐ และคณะ. (2562). *กระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562: ศึกษาเฉพาะกรณีการใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวน* (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์). คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- นันทวัน วงษ์สุภักดี. (2563). *การใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวน: ศึกษา พ.ร.บ.การใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562* (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์). คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- เนาวรัตน์ พลายร้อย และคณะ. (2562). *รูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ จังหวัดระนอง* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- บุญญาภรณ์ อินทรบุตร. (2553). *กระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยบุคคลภายนอกในคดีอาญา: ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยและประเทศสหรัฐอเมริกา* (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์). คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระราชรัตนกวี (ไสว สุจิตโต). (2523). คำอธิบายกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลง
นิคหกรรม ภาควิชาการและภาคปฏิบัติ พร้อมด้วยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎหมายเถร
สมาคม ฉบับที่ 11 (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: อีรพงษ์การพิมพ์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสวก สุบรรณเกต. (2526). บทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ไทย). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สรวิศ ลิ้มปรงษ์. (2550). การใกล้เคียงข้อพิพาทและการระงับข้อพิพาททางเลือก. กรุงเทพฯ: สำนักกระงับข้อ
พิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม.
- อิริราช มณีภาค. (2546). การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมในพระวินัยปิฎกกับกระบวนการยุติธรรม
ของกฎหมายไทย (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.